Magánoktatás 1945 előtt — liberális szellemiség

Lényegesen képzettebbek voltak

Az angolszász országokban oly elterjedt magánoktatás térségünkben sokkal kevésbé volt természetes. A magániskoláknak tágabb értelemben három csoportja alakult ki: az uradalmi, az egyesületi és társulati, a tulajdonképpeni üzletszerű magániskolák. A magyar joggyakorlat — még a 19. században — liberálisan szabályozta a magániskolaállítást, de megkövetelte, hogy az iskola vezetője az illető iskolafajtára szóló oklevéllel rendelkezzék. Ha az iskolafenntartó nem volt szakember, ilyen személyt alkalmaznia kellett. A Vallás és Közoktatási Minisztérium által jóváhagyott tantervvel, rendtartással, megfelelő tanári karral működő iskolák kisebb része nyilvánossági jogot kapott, azaz érvényes bizonyítványt állíthatott ki.

A magánoktatás helyét és funkcióját leginkább úgy határozhatuk meg, ha megvizsgáljuk, hogy meghatározott társadalmi csoportok szerveznek-e önmaguknak magániskolát, illetve a magániskola — nem magániskola törésvonal egybeesik-e az uralkodó körök — alternatív erők törésvonallal, azaz a liberális polgárság és értelmiség, illetve a konzervatív, majd populista tendenciákat felmutató állami oktatás ellentétpárral. (Az 1918 előtti fő alternatív erő, a nemzetiségi középosztály inkább az egyházakon keresztül szervezkedett.)

A társulati, vállalati és magániskolákban, valamint az egyetlen egyesületi magániskolában felülreprezentált, a liberálisabb rétegekből származó kereskedő, magántisztviselő stb. gyerekek száma, s a nem magániskolákbeli aránynál magasabb a zsidó tanulók aránya.

A magániskolák tanítói lényegesen jobban képzettek voltak. Míg az elemi iskolák tanítói 25 százaléknyi pozitív kivétellel csak tanítói oklevéllel rendelkeztek, addig a magániskolák tanítói közül majdnem 14 százaléknak volt magasabb végzettsége.

Az oktatáspolitika kétféle módon is akadályozni kívánta a magánoktatást. Hóman Bálint kultuszminiszter a parlamentben 1939-ben elvileg is kimondta, a több éve tapasztalható gyakorlatot kommentálva, hogy a magán-, illetve társulati iskolák fenntartásával nem ért egyet, újabb magániskolák nyitását nem fogja engedélyezni.

A magángimnáziumok valóban útjában állottak a nemzeti nevelés egységes és totalitárius irányításának, annak ellenére, hogy ezekben a főigazgató ugyanolyan lehetőségekkel rendelkezett, mint az államiakban. A magániskolák autonómiájára már a tanfelügyelet jogainak általános kiterjesztése — 1935-től — elég nagy csapást mért.

1936 után egy magániskola csak akkor minősült közérdekűnek és így forgalmiadómentesnek, ha az illető községben, városban azonos típusú tanintézet nem működött.

Másrészt a tankerületi főigazgató hatáskörébe utaltak addig abszolút ellenőrizetlen területeket, mint a zeneiskolák és zenetanfolyamok szervezett igazgatása és felügyelete.

A magántanulók képzése — azaz a nem nyilvános jogú iskolák fenntartása sokkal lényegesebb formája a magánoktatásnak, mint a magániskolák fenntartása. A harmincas években a 77 ezer polgárisból 1700 sem vette igénybe a magániskolákat, viszont 5600-an a magántanulói státuszt. A 63 ezer középiskolásból 2 ezer alatt maradt azoknak a száma, akik magániskolába jártak, viszont a 3800-at is meghaladta azoké, akik magántanulók voltak.

A magánszférában vagy hatezer tanár és tanítónő tevékenykedett, több mint felük nevelő és korrepetítor, a többiek nyelv- és zenetanárok, ami a negyvenezres magyar pedagógustömeg igen jelentős százaléka volt.

A magántanárokat és magántanítókat számos olyan paraméter jellemzi, melyből liberálisabb szellemiségükre — melyről a források és visszaemlékezések is tanúskodnak — magyarázatot találhatunk. Származásukat tekintve sokkal mobilabb rétegekből jönnek, mint köztisztviselő kollégáik, sokan kereskedő és magántisztviselő családokból. Nagyrészük a történelmi Magyarország területén kívül született, magasabb végzettségük, nyelvtudásuk (s nem utolsósorban az a tény, hogy míg a magyar tanügyigazgatás és a keresztény középosztály antiszemitizmusa csak 10 százalék erejéig engedte a zsidó oktatókat katedrára, az ideológiával nem befolyásolható oktatási piacon arányuk már elérte a 25 százalékot) lehetővé tették számukra, hogy liberálisabb szelleműek legyenek, mint köztisztviselő kollégáik.

A magántanulás nem lehetett a világnézeti szabadság fenntartásának teljes értékű eszköze, mert az ünnepi és vasárnapi istentiszteleteken való részvétel mindenképpen kötelező volt. A magánvizsgálaton az illetékes lelkészi hivatal igazolta, hogy a tanköteles ezeken részt vett, ennek elmaradása esetén a nyilvános iskolalátogatás alóli felmentést nem hosszabbították meg.

Mindezek ellenére a magánoktatás és különösen a magántanulás egyfajta alternatív szellemiséget képviselt. Az iskolák szakmai színvonala magasabb volt, szellemiségük liberálisabb. Az állami szellemiségtől eltérő alternativitást tömegméretekben persze sokkal inkább a felekezeti és községi iskolák jelentették. Ez azonban azzal a nemkívánatos — senki számára nem kívánatos — körülménnyel járt együtt, hogy az identitás megfogalmazása egy felekezeti identitás kényszerű megfogalmazásával járt együtt. Azaz a szülő nem sokféle szempontot összevetve mérlegelhetett s helyezhette el az egyes iskolákat a tandíj, a színvonal, a módszer, a tantervek sokdimenziós skáláján, hanem egyetlen szempont, a felekezetiség alapján kellett választania. S hiába voltak a felekezeti iskolák autonómabbak a tanügyigazgatástól, mint a magániskolák, a szülői beleszólás lehetősége az utóbbiakban mégis nagyobb volt, mint az előbbiekben, ahol az egyházi vezetés (vagy éppen az államsegélyt biztosító tanügyigazgatás) formális vagy informális eszközökkel befolyásolhatta az iskolákat.

NAGY PÉTER TIBOR

Három majom a pohárban

A hétvégén volt a bemutatója a Thália Színházban Mario Marutti Három majom a pohárban című darabjának, amelynek rendezője Kozák András. Képünkön Dörner György, Incze József és Gálvölgyi János

FOTÓ: MÜLLER JUDIT

Ungvár üzenete

Száll a magyar Himnusz az ungvári stadion felett, ötezer ember énekli, szinte mindenkinek párás a szeme. Ökumenikus istentisztelet résztvevői vagyunk, Ortutay Elemér, ungvári görög-katolikus lelkész hirdeti az igét ruszinul, majd magyarul, aztán Komlós Attila református lelkész, a Magyarok Világszövetségének főtitkára, végül Tőkés László nagyváradi református püspök, aki arról beszél, hogy azért sereglettünk össze a stadionban, hogy seregszemlét végezzünk önmagunk felett, mi magyarok. Magyarok Kárpátaljáról, Erdélyből, a Felvidékről, a Vajdaságból, a nyugati szórványokból és természetesen az anyaországból.

Az ungvári istentisztelet egy háromnapos találkozó ünnepélyes záróakkordja volt: a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség rendezett megemlékezést és tudományos konferenciát létrejöttének második évfordulója alkalmából. A bensőséges ünnepségen a magyar politikai, társadalmi és kulturális szervezetek képviselői köszöntötték a mára szépen kibontakozott és megerősödött kárpátaljai szövetséget, majd egésznapos tanácskozás kezdődött „A Kárpát-medencei magyarság a XX. század végén" címmel. A konferencia két igen fontos kérdéskört tekintett át: egyrészt a magyar egyházaknak a kisebbségek és szórványok körében végzett munkáját, másrészt a kisebbségi magyar fiatalok képzésével és továbbképzésével kapcsolatos feladatokat. Több mint kétszáz vendég érkezett Magyarországról, Romániából, Jugoszláviából, Csehszlovákiából, a nyugati magyar szórványokból, s a kárpátaljai magyar politikai és kulturális élet képviselői mellett jelen voltak a lembergi, az esztországi, a kijevi, sőt a Kazahsztánban élő magyarok küldöttei is.

A tanügyi szekció bevezető előadása tárgyszerűen adott számot az eddigi erőfeszítések eredményeiről, egyszersmind a megoldásra váró gondokról. Részben ilyen gondokat tettek szóvá a kisebbségi magyar szervezetek jelenlévő képviselői, például az erdélyi Demény Lajos és a kárpátaljai Orosz Ildikó. Mindketten arról beszéltek, hogy a Magyarországon tanuló szomszédos országbeli magyar fiatalok küldetést vállalnak és teljesítenek, hiszen ők fogják alkotni a kisebbségi magyar értelmiség gerincét, s majd nekik kell részt venniük a további értelmiségi utánpótlás nevelésében is. Éppen ezért nagyon fontos, hogy ösztöndíjas lehetőségeiket a felkészülés szolgálatába állítsák, s közösségi-nemzeti felelősségérzetüktől vezérelve tanulmányaik befejeztével otthon végezzék a rájuk váró munkát. Ezt hangsúlyozta Töttössy Istvánné is, aki ugyanakkor jelezte, hogy az ösztöndíjasok körét a minisztérium a lehetőségekhez képest szeretné bővíteni.

Ez a nemes szándék bizony társadalmi szolidaritást kíván: a hazai (és a nyugati) magyarságnak a maga anyagi eszközeivel és szellemi munkájával hozzá kellene járulnia ahhoz, hogy a kisebbségi sorban élő magyarság jövendő értelmisége minél felkészültebben végezhesse feladatait. Ahogy a tanácskozás záróközleménye leszögezte: „A közelgő század- és ezredfordulón a magyarság csak akkor tud felemelkedni abból a történelmi válságból, ahová a diktatúrák évtizedei taszították, és akkor fog felzárkózni Európa népeihez, ha nemzetként ismét önmagára ismer és szellemi, erkölcsi egységével lesz úrrá állami széttagoltságán, belső megoszlásain".

POMOGÁTS BÉLA

A japánok betörése Hollywoodba

Annak ellenére, hogy a világ évente 300 milliárd dollárral „adózik" az amerikai szórakoztatóiparnak — a hollywoodi „álomgyárak", a televíziós filmsorozatok, a videokazetták, a gramofonlemezek, poszterek és ebbe a kategóriába tartozó más termékek formájában — immár az amerikai kultúra Hollywoodban megtestesülő fellegvára sem képes állni a japán finánctőke szívós ostromát. Dobra kerülnek olyan intézmények is, amelyekkel Amerika évtizedeken keresztül büszkélkedhetett.

Nem újkeletű a japán invázió: az amerikai patrióták 1989-ben kongatták meg először a vészharangokat, amikor a japán Sony cég kemény 3,4 milliárd dollárért megvásárolta a patinás múltú Columbia filmstúdiót. Bár ezt hosszútávú befektetésnek szánták, röpke két év alatt máris jó üzletnek bizonyult. Elsősorban ez késztethette arra a másik japán elektronikus óriáscéget, a Macusitát, hogy hóna alá vegye a Musical Corporation of America nevű konszernt, amelynek keretében van többek között az Universal filmstúdió, egyike a hét legnagyobb amerikai „álomgyárnak". Nem volt ez olcsó mulatság: a Macusitának meg kellett fizetnie annak az árát is, hogy másodikként tört be az amerikai filmipar szentélyébe. Ez kereken 6,1 milliárd dollárt tett ki. Csak az idő mutatja meg, hogy mekkora kockázatot vállalt ezzel a japán beruházó.

Szó sincs róla, tekintélyes összeg a vételár, de nem minden amerikaiban keltett kedvező benyomást. A tradíció őrei az eset kapcsán „Amerika kiárusításáról" prédikálnak. Arra a veszélyre hívják fel a közvélemény figyelmét, hogy az ország újabb „szent tehene" a mohó idegenek tulajdonába került.

A régi mese felelevenítése ez: tükrözi azt az amerikai félelmet, amelyet sokan Japánnal, mint a világpiacon legerősebb riválissal szemben éreznek. Egyesek átoknak tekintették azt a történelmi tényt, hogy Japán az Egyesült Államok legerősebb riválisa a világpiacon és egyre nehezebb versenyezni vele. Emögött az az aggodalom is meghúzódik, hogy a világ legerősebb gazdasági — és katonai hatalma annak a veszélynek néz elébe, hogy a kultúrtörténeti örökségének egy jelentékeny része egy merőben más kultúrértékeket ápoló külföldiek kezébe kerül. A japán pénzügyi és immár kulturális terjeszkedés ellenzői felvetik azt a kérdést, hogy az amerikai civilizáció immár hanyatlóban van, mert kész a legtöbbet ígérőnek eladni akár a nemzeti értékeket is...

A japánok a harag helyett inkább csodálkoznak az amerikai nosztalgia eme szikráin. Végső soron az amerikaiaktól tanulták azt, hogy az üzlet nem tűri a szentimentalizmust és nincs helyük a hazafias érzelmeknek sem. A legfőbb — éppenséggel az amerikaiak által feállított üzleti játékszabály — az, hogy akinek pénze van, az megvásárol mindent, ami érte kapható. Ha pedig az is szabály, hogy a nemzeti értékek idegeneknek nem adhatók el, akkor a szabadpiacon miért nem a hazai cégek vásárolják fel ezeket a becses értékeket? — teszik fel a kérdést a japán beruházók.

Könnyű ezt mondani, de hát az amerikai biznisz nem rendelkezik fölös tőkével. Az Egyesült Államok azzal együtt, hogy változatlanul gazdasági szuperhatalom, egyben „szuperadós ország" is.

A japánok másik ellenérve az, hogy az amerikai gazdaságba való behatolás terén nincsenek az első helyen. Nagy-Britannia, Németország, de még Hollandia is megelőzi őket. Azzal is érvelnek, hogy amikor Rupert Murdock brit sajtómágnás betört az amerikai sajtóba és bekebelezte a Twentieth Century Fox nevű filmvállalatot, senki nem kongatta meg a vészharangokat. Hasonló csend kísérte azt is, amikor Giancarlo Parletti olasz fezőr birtokba vette a Metro-Goldwyn-Mayer United Artists egyesített „filmbirodalmat".

Nincs alapja a „sárga veszedelemről" szóló félelemnek: a japánokat csak üzleti szempontok vezérlik a Hollywoodba való betörésükben. Nem áll szándékukban változtatni az itt meghonosodott „sikerrecepteken". Alighanem Donald Richi amerikai filmkritikusnak van igaza, aki szerint a japánok azon vannak, hogy pénzt keressenek annak a tehénnek a fejésével, amelyeket véleményük szerint Hollywoodban találtak meg, és jutányos áron jutottak hozzá.

PÁLFI VIKTOR

ÁLLAMI VAGYONÜGYNÖKSÉG
ELŐPRIVATIZÁCIÓS PROGRAMIGAZGATÓSÁGA

ITT A PRIVATIZÁCIÓ!
ÁRVERÉSI HIRDETMÉNY

Az Állami Vagyonügynökség megbízásából
Dunatáji Vendéglátó Vállalat 3 üzletét

1991. április 23-án árverésen értékesítjük

az alábbi időpontokban és kikiáltási árakon:

— 202. sz. *Tó fogadó* (Dunapataj, Szelidi-tó)
tulajdonjogát 9 órakor 15 000 000 Ft-ért, ebből 500 000 Ft-ra nem lehet kedvezményes hitelt és részletfizetést felvenni.

— 142. sz. *Margó büfé* (Baja, Somogyi B. u.)
tulajdonjogát és földterület-használati jogát 11 órakor 2 500 000 Ft-ért, ebből 100 000 Ft-ra nem lehet kedvezményes hitelt és részletfizetést felvenni.

— 149. sz. *Cuki fagyizó* (Baja, Vörösmarty u. 1—3., Bácska Áruházban)
4 éves bérleti jogát 3 000 000 Ft-ért 14 órakor, ebből 180 000 Ft-ra nem lehet kedvezményes hitelt és részletfizetést felvenni.

Az árverések helye: Baja, Tóth Kálmán tér 5.
Az árverésen részt vevők anonimok maradnak!
Az árverésre jelentkezés feltétele a kikiáltási ár 5%-ának megfelelő bánatpénz (látra szóló betétkönyv) letétbe helyezése 1991. április 11-ig a Dunatáji Vendéglátó Vállalat központjában (Baja, Tóth K. tér 5.) Szentes Lászlónénál.

További információt és írásbeli tájékoztatót az értékesítésre kerülő üzletekről a szervezést és az árverést lebonyolító Dunatáji Vendéglátó Vállalatnál Pittenauerné Magyar Emíliától kaphatnak (tel.: 79/23-586).

Megjelenik az **Előprivatizációs címlista** című kiadvány
(9000 üzlethelyiség címlistája, adatai).
Megrendelhető a GLOB Kft.-től,
1443 Budapest, Pf. 205. Tel.: 120-9487, 163-9827.
Áprilistól megvásárolható a GLOB Kft. privatizációs tanácsadó képviseleti irodájában (1051 Budapest, Vigadó u. 6.)
és a REÁLSZISZTÉMA MENEDZSER SHOPJÁBAN
(1051 Budapest, Vámház krt. 10.).

Nyíregyháza Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala

PÁLYÁZATOT HIRDET

a Nyíregyháza, Korányi F. u.—Garibaldi u. és lakótelepi szervizutak által határolt 12 180 m2-es terület vállalkozói alapon történő beépítésére, hasznosítására.

A területen többszintes, vagy szint alatti garázsok, intézményi, kereskedelmi és szolgáltató létesítmények építhetők.

Beépíthető — funkciótól függően — a terület 40—50%-a, max. 10,50 homlokzatmagasságú épületekkel.

Alapkövetelmény:

— a beruházás keretén belül minimum 150 db garázs elhelyezése,
— a be nem épített terület rendezése,
— max. 3 éves beépítési kötelezettség vállalása.

A terület irányítására a jelenlegi közművesítettségi fokon:

28 100 000 Ft.

Pályázni beépítési vagy tanulmánytervvel lehet.

Részletesebb információkat Nyíregyháza Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala főépítésze ad. Tel.: 42-11-155/226 mellék.

A pályázatokat 2 példányban 1991. április 30-ig lehet benyújtani a városi főépítésznél (Nyíregyháza, Kossuth tér 1.)

A terület odaítélésében a közgyűlés dönt.

Eredményhirdetés várható időpontja: **1991. május 30.**